

Dohy Beatrix

Egy újabb darab a katonai büntetőjog történetének kirakósában

Egy recenzió ismertet és szükség szerint bírál is. A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata című tanulmánykötet esetében azonban elsődleges törekvésem az ismertetés, míg a szigorú szakmai bírálatot meghagynám a katonai jogász és a jogtörténész szakma tapasztaltabb, kritikusabb tagjainak. Magam ugyanis azt gondolom, hogy a két fiatal szerző - dr. Farkas Ádám főhadnagy, egyetemi tanársegéd és dr. Kelemen Roland egyetemi tanársegéd urak - munkája egy olyan hiánypótló alkotás, mely egy kirakós darabjaként egy újabb lépést tett meg annak érdekében, hogy egyszer csak elének táruljon a hazai katonai büntetőjog történetének teljes képe. Ennek feltárása, majd az így meglelt töredékekből való egyesítése azonban rendkívül időigényes és aprólékos munka.

A kötet a katonai igazságszolgáltatás szempontjából szisztematikusan kevésbé feldolgozott korszakot állít középpontjába, melynek történelmi előzményeire és egyes jelentősebb állomásaira fókuszál a jogszabályok, a levéltári források, valamint a vonatkozó – nem túl bőséges – hazai szakirodalom tükrében.

Egy hasonló mégis teljesen más vonatkozásban már sokszor és széles körben feldolgozott időszakról írni egyszerre könnyű és nehéz is. Könnyű, hiszen annak történelmi háttere adott az azt feldolgozó számtalan hadtörténeti és köztörténeti alkotás által, viszont nehéz is, hiszen mindezt egy olyan oldaláról kell megközelíteni, ami mellett, hogy a jog világában járatlan embereknek alapvetően is nehezen megfogható, maguknak a gyakorló jogászoknak, de még talán a jogtörténészeknek is életidegen katonai töltséggel rendelkezik. Ezen feladat megoldását segíti elő, hogy maga a szerzőpáros is magán hordoz egy bizonyos kettősséget: egy katona és egy civil párosa ugyanis sikeresen feloldja a közérthetővé tétel nehézségeit.

A téma ilyen irányú feldolgozatlansága a kutatás során is nehézségként merülhetett fel, de az olvasó ezt inkább a szerzők által vállalt és sikeresen teljesített kihívásnak élheti meg az olvasás során, hisz a lehető legszélesebb szakirodalom és primer forráskészlet használata egyértelművé teszi, hogy egy átfogó képet kapunk a kor katonai igazságszolgáltatásáról.

A kötet szerkezetét tekintve tagolt. A különböző időszakokat, történelmi korszakokat a szerzőpáros felváltva mutatja be. Ez alól az 1912-t megelőző dualista korszak bemutatása jelent kivételt, melyet az adott időszak elnevezéséhez híven együtt dolgoztak fel az alkotók.

Noha a tanulmánykötet egy meghatározott időintervallum bemutatását célozza, mindehhez elengedhetetlen az 1867 előtti időszak történeti előzményeinek bemutatása, mely történelmi hagyományaival alapként szolgált Magyarország polgári berendezkedésének. Az, hogy a visszatekintéssel egészen az ókorig nyúlik vissza a szerző, jól tükrözi, hogy a haza, az állam külső védelme a társadalmi fejlődés kezdetétől központi szerepet töltött be az emberek életében, melynek szervezett keretei annak jogi aspektusát is magával hozták. A kalauzolás a rómaiaktól a katonai jog, mint általános jog korán át a királyi, majd császári haderő megjelenésén keresztül viszi el az olvasót a Rákóczi szabadságharchoz, melynek jogalkotási vonulata fordulópontként írta be magát a katonai igazságszolgáltatás történetébe. Nem hagyható figyelmen kívül a hazánk történelmét, s így ezen szegmensét is meghatározó osztrák hatás, melyre a szerző is kellő hangsúlyt fektet. A történelmi háttér megrajzolása mind a közérthetőség, mind a terület specialitásának, Honfi Attila szavaival élve „különutas” fejlődésének magyarázatához mankóul szolgál.

A kötet következő szerkezeti egysége a szerzőpáros közös tollából ered, mely a dualizmus korának katonai igazságszolgáltatásába enged betekintést nyerni egészen a XX. század első évtizedének végéig. Ha a tárgykört érintő minden évszázadból egyetlen egy momentumot, évszámot szeretnénk kiemelni, ezzel fogva meg a fejlődéstörténet magját, akkor ezt az időszakot egyértelműen az 1855-ös év uralja. Ebben az évben

ugyanis Ferenc József császár nyílt paranccsal kötelező érvényűvé tette az osztrák katonai büntető törvénykönyvet a monarchia teljes területén, így a magyar katonákra nézve is. Az „osztrák béklyóból” való szabaduláshoz pedig majd száz évre volt szükség, s így sem sikerült egyeduralmát egy lépésben megtörni. Előbb az eljárásjog, majd az anyagi jog tekintetében történt változás. S ezen lépések súlyosságát hangsúlyozva, bár az osztrák büntető kódex hatását nem megkérdőjelezve, tovább is lépnék a következő fordulóra, s egyben a a kötet következő egységére, mely az 1912-es honvéd katonai bűnvádi perrendtartás rendszerének állít emléket. Ezt a két egységet nem kezelhetjük elkülönülten, hiszen a történeti előzmények mellett a császár nyílt parancsának kikényszerítése mellett a Mária Terézia koráig visszanyúló eljárásjogi szabályok felváltása teszi nagygyá az 1912-es évet. A nemzeti jogalkotáshoz való visszatérés mind a személyi hatály, mind a szervezetrendszer tekintetében változást hozott, s Kelemen Roland a katonai bűnvádi igazságszolgáltatás általános rendszerén túl a speciális szabályok, mint a rögtönítélő bíróságok, vagy a hadrakelt seregekre vonatkozó eltérő rendelkezések bemutatására is nagy figyelmet fordított. A törvény módosításait a korábbi szabályozással ellentétben csak korrekciók indokolták, melyek „mindvégig a törvény eredeti szelleméhez igazodtak” mutatva ezzel az alapkonceptió átgondoltságát és sikerét. Ahogy a szerző is írja „(...) a huszadik század vérzivataros időszakainak túlkapásai nem voltak összeegyeztethetőek a törvény rendelkezéseivel, ennek okán a hatalmon lévők, mindig e törvényen túllépve kívánták legitímálni saját tetteiket, ítélkezési gyakorlatukat” .

Ezzel a gondolati átkötéssel jutunk el a polgári és bolsevik típusú forradalom időszakához, mely a kötet következő része. A népköztársaság időszakából a haderő átszervezését emelném ki, mely szükséges lépésként, de nem eredményes módon történt meg. A haderő frontról való lefegyverzett visszavonása után annak három komponensűvé tétele vagyis hadseregre, nemzetőrségre és polgárőrségre történő bontása ellehetetlenítette annak hatékony működését. A jogalkotást leginkább az átmeneti szabályozás uralta, s

az ekkor már nagyon időszerű, új katonai büntetőtvénykönyv még mindig váratott magára. A népköztársaságot rövid időn belül váltó tanácsköztársaság megalakulásával pedig ennél is elérhetetlenebbnek tűnt egy nemzeti büntető kódex megalkotása. A Vörös Hadsereg felállításával járó új szabályozás részletein keresztül juttat el minket a szerző 1919-ig, a Honvéd Katonai büntető perrendtartás főnixként történő újjáéledéséig, majd az ezt követően erőre kapó nemzeti tudatig, ami az igazi fordulópontot jelentette a 20. század katonai igazságszolgáltatásában.

Farkas Ádám fejt ki az 1930. évi II. törvénycikk, mint az első magyar katonai büntető törvénykönyv jelentőségét, mely amellelt, hogy rendkívül sokat váratott magára, egyértelműen megkoronázta a század katonai büntető jogalkotását. Az író az előzmények igen hosszas és részletes bemutatását választotta, ami még inkább megerősíti az olvasót abban, hogy egy súlyos mérföldkő tárul elé a törvénycikk bemutatásával. A végkifejletet több kísérlet előzte meg, melyek hol közelebbi, hol távolabbi kilátásba helyezték az egységes álláspont kialakítását, de ezek kudarcként történő megítélése helyett megfontoltsággként, mi több bölcsességgként kell értékelnünk a korszakot. A folyamat politikai és jogalkotási szempontból történő bemutatása során a szerző is kidomborítja azt a fajta önmérsékletet, melyet magán hordozott a jogász társadalom. Ez szükséges rosszként jelent meg a korszakban, hisz az addig is magára sokat várató nemzeti öntudat feltámadását fogta vissza. Elősegítette viszont a jogalkotás talán legnehezebb fázisát, a megfontolt, korábbi tapasztalatokat feldolgozó, nemzetközi kitekintésre hagyatkozó jogalkotást, mely nem csak egy alkalmazható, de a felmerülő jogi kérdésekre adekvát választ adó törvény megalkotását eredményezte.

Farkas Ádám részletekbe menően tárgyalja az 1930. évi II. törvénycikk parlamenti vitáját, a kritikák, és felszólalások tárgykörökhöz kötött bemutatásával. Kettős szemlélettel mutatja be a joganyag kritikus pontjait, mely amellelt, hogy tárgyilagosan, a kor szellemiségét figyelembe véve repít vissza az éppen vitázó képviselők közé, saját, a mai kor kihívásainak megfelelő véleményét is megfogalmazza. Ezen vélemény hol találkozik a kor jogalkotóinak

álláspontjával, hol szembe megy azokkal, de olvasva érvei megalapozottságát, nem ezen recenzió keretein belül ütköztetném a véleményeket. Ehelyett a szerző álláspontomhoz legközelebb álló gondolatával zárnam a történeti vázlat leginkább görcső alá vett időszakát: „A háború tapasztalatai és a jogfejlődés eredményei a törvényben úgy vélem megjelennek, néhol azonban előnytelenül keverednek a konzervatív keményvonalasság egyes idejétmúlt rendelkezéseivel.”

A mű utolsó szerkezeti egysége Kelemen Roland munkája. A záró gondolatok az 1930. évi II. törvénycikket megelőző és azt követő, vagyis a két világháború közötti időszak katonai igazságszolgáltatását és annak eljárásjogi vetületét dolgozzák fel. Véleményem szerint a kötet címével ellenkezőleg, eddig sem egy történeti vázlatot állítottak elénk a szerzők, hiszen annál jóval gazdagabb kontextusba helyezték a tényeket, de ezt az akár tudatos, akár tudat alatti céljukat ezzel a fejezettel tették teljessé. A pusztá tények, szabályok olvasása önmagában, a műből kiragadva egy túlrészletező, száraz fejezetként hatna, de ehelyett a mű ezt megelőző, s egyen lehangsúlyosabb fejezetét körbe ölelve megadja annak eljárásjogi háttérét, ezzel megágyazva az anyagi szabályozás érvényesülésének. A hadrakelt seregekre vonatkozó szabályozás alkalmazásának bővítése, vagy a különlegességével kitűnő honvéd vezérkar főnökének kizárólag hűtlenség büntettének bűnvádi üldözésére felállított különbírótsága mind olyan plusz adalékok, melyek teljessé teszik a képet, és az érdekesség tényén felül teljessé kiteljesítik a korszak kirakósát, méltán zárva ezzel egyben a polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlatát.

A katonai igazságszolgáltatás rendszerét a közelmúltban érintő radikális változások gyakran a katonai jogászok berkein belül is ellenérzéseket váltottak ki. Többen a jogtörténeti gyökerekhez történő visszanyúlás hiányában látták a rendszer átfogó koncepció nélküli átszervezését. Ezt a hiányosságot pont az ilyen művek pótolhatták volna, melyek a katonai életviszonyok specifikumát, és ezzel járó szépségét közérthető formában tárják az olvasó elé,

támaszt nyújtva többek között a megfelelő megoldás kiválasztásához vagy éppen a változások indokolhatóságához. Az egyetlen bírálat tehát, mely élesen megfogalmazódott bennem abban áll, hogy a jelen és hasonló témájú alkotások nem születtek meg korábban. Ezen kritika vonatkozásában azonban a szerzőpáros korát és vélelmezett jövőbeli terveit figyelembe véve felmentő ítéletet hozok.